

1 pav. Šurfas 2 pasiekus įžemį iš P. V. Vingio nuotr.

Fig. 1. Test pit 2 after reaching sterile soil, as seen from the S.

gylio maišyti supiltiniai sluoksniai. Apie 80–90 cm gylyje pasiektas įžemis, kurio horizonte fiksuotas perkasimas. Perkasimo vietoje apie 1,7 m gylyje aptiktas vandentiekio vamzdis. Šurfe 4 rasti anksčiau tiestų požeminių tinklų perkasimai, kurie įgilinti iki 10–40 cm.

Rasti neanatomine tvarka pasklidę žmogaus kaulai susiję su čia anksčiau buvusiomis ir sunaikintomis kapinėmis. Atlikus antropologinę analizę (J. Kozakaitė), nustatyta, kad šurfe rasti pavieniai kaulai buvo mažiausiai 4 individų.

The Cemetery in Trakai's Užtiltė

Four test pits totalling 12.75 m^2 were excavated at a site where a gas main was being laid at Karaimų Alley 2, Trakai (Fig. 1). At this site in the part of Trakai called Užtilte a cemetery, destroyed in the second half of the 20th century, was established in the mid-19th century. Human bones not lying in anatomical order and belonging to at least 4 individuals were found in test pits 1, 2, and 4.

Gintautas Zabiela, Tomas Rimkus,
Rokas Kraniauskas,
Vilius Memgaudis

Vilūnų senkapis ir akmens amžiaus gyvenvietė V

Iki 2020 m. pavasario Vilūnų senkapio archeologai nežinojo, nors jis minimas dar 1935 m. LŽV (*VAK*, b. 20, p. 244). Vietos gyventojai jį vadina Skerdimais, prieš kelerius metus ieškotojai jame rinko radinius. Pirmasis į jį atkreipė dėmesį G. Piličiauskas, kovo 7 d. atvykęs apžiūrėti būsimos tyrimų vietos LLDJ darbų zonoje atsidūrusioje Vilūnų akmens amžiaus gyvenvietėje V (žr. p. 34-38). Žemės paviršiuje jis pastebėjo žmonių kaulų fragmentų, o metalo detektoriumi rado 10 žalvarinių radinių: apyrankių ir segių fragmentų, susilydžiusių dirbinių fragmentų ir kt. (1: 1–10 pav.). Dirbiniai surinkti daugiausia į Š nuo trasos esančiame dirbamame lauke ir pušynėlyje, trasos vietoje rasta tik žalvarinė grandelė (1: 10 pav.). Žvalgant KU dujotiekio zonos trasą, kovo 14 d. būsimojo dujotiekio darbų zonos Š krašte rastas dar vienas radinys – žalvarinio žvangučio fragmentas (1: 11 pav.), G. Piličiausko pakartotinių žvalgymų kovo 17 d. metu – dar 16 panašių žalvarinių radinių, iš kurių paminėtinas kabutis, žiedo praplatintu priekiu dalis, žvangutis, pasaginės daugiakampiais galais pusė, geležinė grandis, Zigmanto Vazos Rygos (?) šilingas. Visi šie radiniai rasti į Š nuo būsimo dujotiekio darbų zonos, dalis jų – net kalvos ŠR šlaite. Dar 3 dirbinius (apyrankės ir antkaklės fragmentų bei susilydymą) (1: 12–14 pav.) vėl į Š nuo būsimos dujotiekio trasos kovo 21 d. rado ieškotoja, bandžiusi lokalizuoti kažkur čia aptinkamų radinių vietą. Tapo aišku, kad į Š nuo būsimos dujotiekio trasos esama gana pla-

taus laikotarpio senkapio. Kapų vietas ir išlikimą pačioje dujotiekio trasoje nutarta nustatyti žvalgomaisiais tyrimais. Balandžio 6–9 d. senkapio kalvoje ištirtos 3 perkasos (1–3), iš viso 37,25 m^2 plotas, aptikta 14 griautinių XVI–XVII a. kapų su to laiko įkapėmis, paskirų akmens amžiaus titnaginių radinių bei dirbinių iš suardytų kapų.

Į LLDJ darbų zoną tarp 668+73 ir 669+45

1 pav. Atsitiktiniai žalvariniai radiniai iš Vilūnų senkapio: 1, 3 – segių fragmentai; 2, 6, 12 – aprankių fragmentai; 4, 5 – apkalai; 7, 9, 14 – susilydymai; 8 – saga; 10 – grandelė; 11 – žvangučio fragmentas; 13 – antkaklės fragmentas. G. Zabielos nuotr.

Fig. 1. Chance bronze finds from Vilūnai Old Cemetery: 1, 3 – brooch fragments; 2, 6, 12 – bracelet fragments; 4, 5 – fittings; 7, 9, 14 – casting waste; 8 – a button; 10 – a small loop; 11 – a crotal fragment; 13 – a neck-ring fragment.

2 pav. Bendras senkapio P dalies vaizdas iš oro (Š). G. Zabielos nuotr.

Fig. 2. General overhead view of the S part of the old cemetery (as seen from the N).

3 pav. Kapai 29–39 perkasoje 12 iš oro (V). G. Zabielos nuotr.

Fig. 3. Burials 29–39 in trench 12, as seen from overhead (from the W).

patenkančią senkapio 72 m ilgio, 14 m P dalį KU tyrinėjo 2020 m. liepos 2 – rugpjūčio 27 d. Iš viso ištirta 18 perkasų (perkasos 4–21), kiekviena 14x4 m dydžio, išskyrus perkasą 4 (14x3 m dydžio) ir perkasą 21(14x5 m dydžio). Detaliųjų tyrimų metu ištirtas 1008 m^2 plotas, aptiktas dar 81 atskiras griautinis kapas (kapai 15–95) bei paskirų žmonių kaulų iš mažiausiai 16 suardytų kapų. Iš R pusės tiriama vieta glaudėsi prie LII tyrinėjamos Vilūnų akmens amžiaus gyvenvietės V (žr. p. 34–38), toliau į V tą pačią gyvenvietę tyrinėjo KU (T. Rimkus) (žr. p. 45–49). Natūralu, kad ir tirtame plote rasta šios gyvenvietės liekanų, tik kad smarkiai apardytų ar visai suardytų paviršinės erozijos, ankstesnių žemės arimų, kasant smėlį bei laidojant mirusiuosius. Perkasose 4–6, 20–21 kapų nerasta, tad šiuos plotus galime laikyti akmens amžiaus gyvenvietės liekanomis.

Vilūnų senkapis (o prieš jį įrengiant – akmens amžiaus gyvenvietė V) užima iki 5 m aukščio Š–P kryptimi pailgą apie 170x130 m skersmens (maždaug 1 ha ploto) smėlingą kalvelę plokščiu viršumi, kurią dujotiekio trasa kerta P dalyje (2 pav.).

Vilūnų senkapyje iš viso ištirti 95 kapai. Nesuardyti kapai rasti perkasose 1–3, 7–19. Mirusieji laidoti 15 cm (kapas 17) – 115 cm (kapas 53) gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus, ištiesti, galvomis į V ar artima jiems kryptimi, prie šonų ar pilvo srityje sudėtomis rankomis (3 pav.). Tik kape 11 mirusiojo kojos buvo sulenktos per kelius, kape 65 – dešinė koja sulenkta per kelį. 10 kapų buvo suardyti, rasta tik kaulų sankaupų. Dar 11 kapų buvo apardyti tiek įvairių žemės kasimo darbų, tiek ir laidojant kitus mirusiuosius. 40 kapų buvo be įkapių – daugiausia vaikų, ar smarkiai suardyti. Tyrinėtoje senkapio vietoje žmonės laidoti pagal krikščioniškas tradicijas, žinomas iš kitų anksčiau tyrinėtų naujųjų laikų senkapių. Keliuose kapuose fiksuotos karstų liekanos (medžio trūnėsiai), 2 kapuose – karsto vinys.

55 kapuose rasta įkapių, būdingų naujųjų laikų senkapiams. Tai sidabrinės ir varinės monetos, geležiniai peiliai, diržo sagtys, grandys, žalvariniai žiedai, apkalai, sagos, auskarai, smeigtukas, odinių piniginių fragmentai, moliniai puodai ar jų fragmentai, verpstukai. Rečiau pasitaikančios įkapės yra kape 88 rastos žirklės, kape 24 – 39 smulkūs karoliukai – rožančiaus (?) liekanos (šis kapas pagal monetas datuojamas XVI a. viduriu). Dauguma įkapių rūšių kape rasta po vieną, po 2 buvo tik auskarų ir

4 pav. Ietigaliai iš Vilūnų senkapio. J. Rutavičiaus nuotr.

Fig. 4. Spearheads from Vilūnai Old Cemetery.

5 pav. Akmens amžiaus gyvenvietės radiniai – ašmenėliai. J. Rutavičiaus nuotr.

Fig. 5. Finds from the Stone Age settlement: microblade inserts.

monetų (iki 8 kape 24). Tarp monetų dominuoja LDK Žygimanto Augusto denarai ir dvidenariai (nustatė E. Remecas). Paskirų dirbinių iš suardytų kapų (monetų, žiedų, peilių liekanų, segė) rasta ir atsitiktinai. Tyrinėtų kapų chronologija – XV a. pabaiga – XVII a.

Kapų osteologinės medžiagos antropologinę analizę atliko VU MF (J. Kozakaitė, R. Brindzaitė). Palaidotųjų trečdalį sudaro vaikai ir paaugliai. Beveik pusėje atvejų išlikusiose skeletų dalyse patologijų nepastebėta, kituose fiksuoti žinomų ligų pėdsakai (periostitai, osteochondrozės, Šmorlio mazgai ir kt.). Traumų nedaug. Identifikuota mažiausiai 16 visiškai suardytų kapų, kurių išliko tik paskiri kaulai. Antropologiškai Vilūnų senkapis niekuo labai neišsiskiria iš kitų šio laikotarpio senkapių, tai vietos bendruomenės (senosios Vilūnų gyvenvietės) laidojimo vieta.

Tyrimų metu iš ieškotojo gauti per kelerius metus senkapio teritorijoje į Š nuo dujotiekio trasos surinkti daugiausia žalvariniai radiniai iš suardytų degintinių ir griautinių kapų – iš viso daugiau kaip 500 vienetų pačių įvairiausių dirbinių ir jų fragmentų. Tai žalvarinės apyrankės, segės, žiedai, žvangučiai, sagtys, kabučiai, apkalai, daug susilydžiusių nebenustatomų dirbinių fragmentų (apie 200), geležiniai kirviai, ietigaliai (4 pav.), peiliai, skiltuvai, skustuvai, sagtys, ylos ir kt. Šis dirbinių masyvas kartu su 2020 m. surinktais G. Petrausko (90 dirbinių – žr. p. 179–187) rodo, kad čia yra didžiulis XIII–XIV a. degintinių kapų kapinynas ir ankstyviausi griautiniai XV a. kapai.

Tyrimų metu, be kapų, fiksuoti 52 įvairūs įgilinti objektai – duobės, kurių didžioji dalis greičiausiai yra vėlesnių senkapio ardymų padarinys (kastas smėlis), tačiau keliolika iš jų gali būti susiję su senkapio tvoros (?) stulpų vietomis ar priklausyti šioje vietoje gerokai anksčiau buvusios akmens amžiaus gyvenvietės V palikimui.

Akmens amžiaus gyvenvietės V liekanos yra visame tirtame plote aptikti paskiri titnaginiai dirbiniai. Geriau jos kultūrinis sluoksnis išlikęs tik kalvelės PV šlaite (perkasos 19–21). Jį sudarė iki 20 cm storio geltono smėlio sluoksnis su titnaginiais radiniais, kurių šiose perkasose surinkta apie 1500 (iš viso apie 2800). Daugumą jų sudaro žaliava, nuoskalos ir skeltės. Iš

dirbinių paminėtini rėžtukai, gremžtukai, ašmenėliai, perforatoriai (5 pav.). Sluoksnyje perkasoje 19 aptikta galima įgilinto pastato vieta. Tai pilkesniu smėliu užpildyta 2,3x1,7 m dydžio keturkampė duobė su 1,2x0,6 m dydžio atsikišimais į V. Jos užpildas 60 cm storio (6 pav.). Centre ir PV dalyje rastos dvi 20 ir 14 cm skersmens stulpavietės. Iš užpildo surinkta apie 40 titnaginių dirbinių, tarp jų rėžtukas ir perforatorius. Gyvenvietę preliminariai galima datuoti mezolito laikotarpiu. Surastos pavienės lipdytos keramikos šukės su virveliniu ornamentu rodytų, kad šioje vietoje žmonės lankėsi neolito laikotarpiu ir vėliau.

Iš viso 2020 m. Vilūnų senkapyje ištirtas 1021,1 m^2 plotas, kurio 73 % (741 m^2) sudaro senkapis, 280 m^2 – akmens amžiaus gyvenvietė V. Dujotiekio trasa senkapio teritoriją kirto P, vėlyviausioje senkapio dalyje, į P nuo ištirtos vietos palikdama tik patį senkapio kraštą. Vilūnų XIII–XVII a. senkapį reikia įrašyti į NKVR, o senkapio kalvelės šlaitus dujotiekio trasos aplinkoje, kur palaidojimų nėra, saugoti kaip Vilūnų akmens amžiaus gyvenvietės V dalį.

Po tyrimų visi žmonių kaulai, bendradarbiaujant su Kaišiadorių rajono savivaldybės administracija ir Kruonio seniūnija, palaidoti veikiančiose Vilūnų kapinėse. Radiniai perduoti LNM.

Vilūnai Old Cemetery and Stone Age Settlement V

In 2020, hitherto unknown Vilūnai Old Cemetery (Kaišiadorys District), which had been discovered that spring, was investigated in the GIPL work zone. It is on a N–S oblong (roughly 170 x 130 m, approximately 1 ha in area) sandy hill up to 5 m high (Fig. 2). In monitoring the future gas line trench to the N of the Stone Age settlement located there, fragments

6 pav. Spėjamo pastato perkasoje pjūvis iš oro (Š). G. Zabielos nuotr.

Fig. 6. The cross-section of a suspected building in the trench as seen from overhead (from the N).

of bronze artefacts, some fused, were encountered (Fig. 1). In the spring of 2020, a field evaluation was conducted in the S part of the old cemetery at the site of a future gas main trench, during which 3 trenches (37.25 m^2) were excavated and 14 16th–17th-century inhumations with contemporaneous grave goods were discovered. A full excavation was conducted there that summer when a 72 m long, 14 m wide (1008 m^2) area of the gas main trench was excavated and another 81 separate inhumations, isolated human bones from at least 16 destroyed burials, and Stone Age flint artefacts were discovered.

In all, 95 inhumations were excavated in Vilūnai Old cemetery (Fig. 3), some of which (21 burials) had been destroyed or disturbed. 55 contained grave goods characteristic of Early Modern Age old cemeteries: silver and copper coins, iron knives, belt buckles, loops, bronze rings, fittings, buttons, earrings, a pin, leather purse fragments, clay pots and pot fragments, and spindle whorls. During the expedition about 500 items of very diverse artefacts and artefact fragments, the majority bronze artefact fragments or fused pieces of them, iron axes,

spearheads (Fig. 4), knives, fire strikers, etc. were obtained from a person who had previously collected them using a metal detector at this site. These artefacts together with the 90 artefacts collected during another 2020 expedition that investigated this old cemetery hill (G. Petrauskas) show that a huge 13th–14th-century cremation cemetery existed here.

The remains of Stone Age Settlement V were discovered throughout the investigated area. Its cultural layer had survived better on the hill's SW slope. It consisted of a yellow sand layer up to 20 cm thick with flint finds, of which about 2800 were collected overall). The majority of them consist of raw flint, flakes, and blades. Of the artefacts, the burins, scrapers, inserts, and perforators should be mentioned (Fig. 5). A possible sunken building site was discovered in a layer in trench 19 (Fig. 6). The settlement dates to the Mesolithic and is part of the same settlement investigated by another two expeditions in 2020.

Povilas Zaremba, Linas Girlevičius

Kapinės Šv. Stepono g. 45 Vilniuje

2020 m. lapkritį–gruodį TO atliko detaliuosius archeologinius tyrimus Vilniaus miesto istorinės dalies, vadinamos Naujamiesčiu (UK 33653), teritorijoje, Šv. Stepono g. 45. Sklypas yra greta Šv. Stepono bažnyčios šventoriaus, čia buvusių kapinių. Jame numatoma statyti gyvenamosios paskirties pastatus, didelę sklypo dalį užimtų požeminis garažas. 2019 m. sklype Šv. Stepono g. 45 jau buvo atlikti žvalgomieji tyrimai (G. Jonutis), kurių metu ištirtos 7 5x2 m dydžio žvalgomosios perkasos (bendras 73,5 m² plotas), fiksuotas iki 3,1 m storio XVII(?)–XX a. kultūrinis sluoksnis, aptikta pavienių žmogaus kaulų iš suardytų kapų. Tačiau nesuardytų kapų tuomet neaptikta. Todėl 2020 m. detalieji tyrimai atlikti didesnėmis nei žvalgomųjų tyrimų perkasomis, siekiant nustatyti, ar sklype esama nesuardytų kapų, dar planuota tiriamose vietose visiškai ištirti archeologinį sluoksnį ir patikslinti jo datavimą. Perkasos suprojektuotos tiriamo sklypo R ir V dalyse, kur buvo didesnė tikimybė aptikti archeologijos vertybių, mat atsižvelgiant į anksčiau atliktų žvalgomųjų tyrimų rezultatus kelta hipotezė, kad vidurinėje sklypo dalyje būta aukštesnės vietos (kalvos, kopos ar panašiai), kuri nukasta išlyginant vietovės reljefą XIX ar XX a. Išdėstant 2020 m. perkasas atsižvelgta ir į būtinybę palaikyti saugius atstumus nuo sklype esančių kol kas negriaunamų pastatų, sklypą iš Š ribojančios atraminės sienos.

2020 m. 6846 m² dydžio sklype tirtos 4 perkasos (1 pav.): 104 m² dydžio perkasa 1, 102 m² dydžio perkasa 2, 217 m² dydžio perkasa 3 ir 25 m² dydžio perkasa 4. Iš viso detaliųjų tyrimų metu ištirtas 448 m² bendro dydžio plotas.

Perkasa 1 tirta sklypo ŠV dalyje, ji orientuota kaip ir netoliese esanti Algirdo gatvė bei prie jos tiriamame sklype stovintys pastatai – ŠV–PR kryptimi. 20x5–5,5 m dydžio perkasa tirta dviem etapais: pirmiausia 10 m ilgio Š dalis, vėliau – 10 m ilgio P dalis. Viršutinėje perkasos dalyje nukastas 50–70 cm storio veikiausiai XX a. suformuotas grunto sluoksnis. Tai pilkos spalvos smėlingas gruntas, kuriame būta ir degėsių, statybinio bei industrinio laužo. Žemiau šio sluoksnio tirtas 50–90 cm storio tamsiai pilkos spalvos smėlingo grunto sluoksnis, kurio apatinėje dalyje būta ir molio intarpų. Nors sluoksnis gana vienalytis, jo apatinėje dalyje galima išskirti fragmentišką 5–7 cm storio pilko smėlingo grunto sluoksnelį. Pagal negausiai aptiktus radinius (buitinės keramikos